

5510 SAYILI KANUNA GÖRE PRİME ESAS KAZANÇ SINIRLARI ve GELİR VERGİSİNE ETKİSİ

LIMITS OF PREMIUM BASED INCOME ACCORDING TO THE LAW NO. 5510, AND ITS EFFECT ON INCOME TAX

Gizem ÇİÇEKÇİ FİLİK*

ÖZ

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 80'inci maddesi ile sigortalılara ait kazançların kapsamını ve hangi kazançların prime tabi tutulacağını düzenlemektedir. Diğer taraftan Kanun'un 82'nci maddesi ise prime esas kabul edilen günlük kazançlara alt ve üst sınırlar getirmektedir. Sigortalıların ay içerisinde elde ettiği kazançlar bu sınırlar dâhilinde değerlendirilerek prime tabi tutulmaktadır. Ay içerisinde elde edilen kazançlardan en az belirlenen alt sınır kadar prim hesaplanmakta, diğer taraftan üst sınırın üstündeki kazançlar sosyal güvenlik primlerinin hesabında dikkate alınmamaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 63'üncü maddesi uyarınca ücretin safi değeri belirlenirken, "Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20'nci maddesinde belirtilen sandıklara ödenen aidat ve primler" indirim konusu yapıl-

ABSTRACT

Article 80 of Social Insurance and Public Health Insurance, no. 5510, determines the scope of income of insured and which income elements are subject to insurance premium calculation. On the other side, Article 82 of the same Law sets the lower and upper limits of the income used in the computation of premiums. Income derived in a month is considered to remain within these limits and is subject to premium calculation. At least a minimum premium must be computed according to the lower limit, and therefore, income exceeding the upper limit is not taken into consideration in the computation of social security premiums. Since the subscriptions and premiums paid to the pension funds established by the Law and mentioned in the Temporary Article 20 of Social Insurances Law are tax-deductible while determining the net amount of wage in accordance with Article 63 of Income Tax

* Vergi Müfettişi

M.G.T.: 01.02.2016 / M.K.T.: 19.02.2016

dığından, bir işverene hizmet akdi ile bağlı çalışanların (4/1-a) prime esas kazancının tespiti ve 5510 sayılı Kanunun getirdiği alt ve üst kazanç sınırları, ücretin vergilendirmesine doğrudan etkide bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Prime Esas Kazanç, Günlük Kazanç Sınırları, Sigorta Primi, Ücret, Gerçek Ücret

Law, no. 193, the computation of the premium based income of those who are employed as per a service contract (4/1-a) and the upper and lower income limits have direct effect on the taxation of wages.

Keywords: Premium based income, daily income limits, insurance premium, wage, real wage

1- GİRİŞ

Gelir Vergisi Kanunu'nun 63'üncü maddesi hükmü gereği, vergilendirmeye esas alınan gerçek ücretin safi tutarı, işveren tarafından verilen para ve ayınlarla sağlanan yararlar toplamından, Kanun'da gösterilen indirimlerin yapılmasından sonra kalan miktardır. Aynı maddede "*Kanunla kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandıklara ödenen aidat ve primler*"in ücretin gayrisafi tutarından indirilebileceği hükme bağlanmıştır. Kanun'da belirtilen aidat ve primler, esas olarak 2008 yılı Ekim ayı başı itibarıyla yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu¹ ile düzenlenmektedir.

Kanun koyucunun iradesi, bir işverene hizmet akdi ile bağlı çalışanlar (4/1-a), kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlar (4/1-b) ile kamu görevlilerinin (4/1-c) prime esas kazançlarının tespitinde farklı kurallarla tabi tutulmaları şeklinde tezahür etmiştir.² 5510 sayılı Kanun ile (4/1-a) ve (4/1-c) sigortalılarının ay içerisinde elde ettiği ve kazanç kapsamına giren unsurlar toplanarak birlikte değerlendirilmekte, prim oranları üzerinden yapılan hesaplama ile sigortalı adına ödenecek tutarlar tespit edilmektedir. Diğer taraftan (4/1-b) sigortalıları, prime esas kazancın alt ve üst sınırları dâhilinde, üzerinden prim hesaplanacak tutarı kendileri belirlemektedirler.

Çalışmamızda sigortalı sayılanlardan hizmet akdi ile işverene bağlı çalışanların (4/1-a) prime esas kazançlarının tespiti, kazanç sınırlarının hizmet erbabının gerçek ücretinin vergilendirilmesine etkisi çerçevesinde değerlendirilecektir.

Çalışmamız içerisinde, vergi mevzuatına göre "hizmet erbabı", iş mevzuatına göre "işçi", sosyal güvenlik mevzuatına göre "sigortalı", bazı durumlarda ise genel olarak "çalışan" kavramları sıklıkla kullanılmıştır. Her kanun kendi içerisinde kullandığı kavramlara farklı özellikler yüklerken, çoğu zaman bütün kavramlar aynı kişinin üzerinde birleşebilmektedir. Bu sebeple yazımız içerisinde her kanun için yapılan açıklamada kanunun kapsamındaki kavram kullanılmaya çalışılmıştır.

2- "ÜCRET" ile "PRİME ESAS KAZANÇ" FARKI

Günlük hayatta "ücret" kavramı, maaş, aylık, kazanç vb. anlamlarda kullanılmakla birlikte çeşitli kanunlarda farklı şekillerde tanımlanmakta ve bu nedenle farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Kavrama değinen her kanun kendi insicamı içerisinde bir anlam yüklemekte ve kavramın muhteviyatını belirlemektedir. Kimi durumlarda aynı kavram ile daha geniş veya daha dar bir kapsam ifade

¹ 16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.

² Ali Güzel ve diğerleri, Sosyal Güvenlik Hukuku, Beta Yayınları, Yenilenmiş 14. Baskı, İstanbul, 2012, s. 279.

edilmekte iken, kimi durumlarda ise aynı kapsamı farklı kavramlar ifade edebilmektedir. Yazının bu bölümünde gelirin unsurlarından ücret ile üzerinden sosyal güvenlik primi hesaplanan prime esas kazanç kavramları genel hatlarıyla açıklanacaktır.

Gelir Vergisi Kanunu'nda yer verilen ücret deyimi, genel olarak kullanılan ücret kavramından daha farklı ve geniş bir anlam ifade etmektedir.³ Gelir Vergisi Kanunu'nun 61'inci maddesinde tanımlanan ücret; görülen bir hizmetin karşılığında, bir işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak elde edilen, para ve para ile temsil edilebilendir diğer menfaatlerin tamamını kapsamaktadır. Aynı maddenin takip eden fıkrasında; ödenek, tazminat, kasa tazminatı, tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olmasının ücret niteliğini değiştirmeyeceği, hatta ortaklık ilişkisine dayanmamak şartıyla kazancın belli bir yüzdesi olarak belirlenmesi halinde dahi yapılan ödemenin ücret olarak kabul edilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 80'inci maddesinde ise üzerinden sosyal güvenlik primlerinin hesaplanacağı "prime esas kazanç" kavramı esas alınmıştır. Ancak Kanun koyucu prime esas kazanç kavramının tanımına yer vermemiş, bunun yerine hangi ödemelerin prime esas kazançta dâhil olduğu, hangi ödemelerin dâhil olmadığı hususları üzerinde durmuştur. Hatta prime esas kazanç kavramına giren unsurlar sayılmış ve "bu nitelikteki her çeşit istihkak" diyerek farklı adlar altında yapılacak ödemelerin de prim hesabında dikkate alınacağına dikkat çekilmiştir. Diğer taraftan prime esas kazanç kapsamında değerlendirilemeyecek hususlar ise tahdidi olarak sayılmıştır.

4857 sayılı İş Kanunu ise 32'nci maddesinde ücreti, işveren veya üçüncü kişiler tarafından bir kimseye bir iş karşılığında para ile ödenen tutar olarak tanımlamaktadır. Maddenin devamında ise "Ücret, prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkak" deyimi kullanılmıştır. Bu ise ücretin işçiye yapılacak ödemeler içerisinde bulunan unsurlardan yalnızca birisi olduğunun ifadesidir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun diğer kanunlardan farkı, "para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatler" in de ücret kavramının içerisinde değerlendirilmesidir. Hatta 193 sayılı Kanunun 61'inci maddesi ilk fıkrasında ücreti tanımlamış, ikinci fıkrasında mahiyetini açıklamış, üçüncü fıkrasında ise tereddüte mahal vermemek adına, Kanunun uygulanmasında ücret kapsamında değerlendirilecek çeşitli ödeme ve menfaatleri altı bent halinde sayma yoluna gitmiştir.

5510 sayılı Kanun ise ayın olarak yapılan yardımları prim matrahına hiç dâhil etmezken, ücret olarak verilecek aynı unsurların prime tabi tutulması gerekmektedir. Yine Kanun uyarınca primler aylık olarak hesaplanıp ödenmektedir. Bu sebeple sigortalı prime esas kazancının yani başka bir deyişle prim matrahının da aylık olarak belirlenmesi gerekmektedir. Ancak, sigortalıların ay içerisinde işe girişleri, işten çıkışları, istirahat raporlu geçirdikleri süreler, fazla mesai, devamsızlıkları vb. pek çok sebeple, kanun koyucu aylık prim matrahının belirlenmesini günlük kazanç esasına bağlamıştır. Primlere esas alınan kazançlar sigortalıların gerçek ve varsayılan kazançları üzerinden hesaplanmaktadır. Hesaplama, elde edilen tüm menfaatler değil, Kanun koyucu tarafından sayılanlar dışındaki tüm kazanç unsurları dikkate alınmaktadır.⁴

3- PRİME ESAS KAZANCI OLUŞTURAN UNSURLAR

Sosyal sigorta, katılımcılarının (sigortalıların) çeşitli sigorta kollarına ödeyecekleri primler vasıtasıyla, kapsamında bulunan sosyal/bireysel riskin/tehlikenin gerçekleşmesi halinde kendilerine ya

³ 2015 Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Cilt 1- Gelir Vergisi Kanunu, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul 2015, s.123.

⁴ Ali Nazım Sözer, Türk Sosyal Sigortalar Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2013, s.183.

da hak sahiplerine ekonomik güvence sağlayan toplumsal dayanışma aracıdır.⁵ Burada asıl amaç, sisteme prim ödeyerek dâhil olan bireylerin maruz kalacakları mesleki, fiziki veya sosyal risklerin karşılanmasıdır.

Sosyal sigorta primi ise işte bu kapsamda bulunan riskin/tehlikenin gerçekleşmesi halinde yapılacak sigorta yardım ve diğer giderlerin karşılığı olarak sigortalı ve işverenden, sigortalının kazancının belli bir yüzdesi şeklinde alınan meblağı ifade etmektedir.⁶ Prim, ücret ve gelirler üzerinden alınması dolayısıyla ücretin bir parçası, sigorta yardımlarına karşılık ödendiği için bir fiyat, zorunlu olarak tahsil edildiği için bir vergi olarak değerlendirilebilmektedir.⁷ Kanun koyucu, sigortalılara ödenen toplam tutar üzerinden prim hesaplanmasını değil, belirli nakdi ödemelerin dâhil edilmesiyle meydana getirilen prime esas kazanç matrahına yine belirli oranların uygulanması sonucu ödenecek prim tutarının tespit edilmesini öngörmüştür. Bu düşüncenin çalışanlara yapılan bütün ödemelerin süreklilik taşı-mamasından kaynaklandığını ileri süren yazarlar bulunmaktadır. Buna göre sigortalılara yapılan öde-melerden bazıları sürekli bazıları ise arızı nitelik taşıyabilmektedirler. Süreklilik taşıyan ödemelerin primin matrahına alınmasının olağan olduğu kadar, arızı olanların ise yüksek miktarda prim ödenme-sine neden olacağı için makul görülmemesi sebebiyle matraha dâhil edilmemesi gerekçesiyle prime esas olan ve olmayan kazançlar Kanun'da ayrı ayrı belirtilme yoluna gidilmiştir.⁸

3.1- Prime Esas Kazanca Dâhil Edilecek Kazançlar

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 80'inci maddesinin birinci fıkrası-nın (a) bendinde, hizmet akdi ile işverene bağlı çalışan (4/1-a) sigortalıların prime esas kazançlarının hesabında, sigortalıların prim matrahını teşkil eden prime esas kazanç unsurlarını,

- 1) Hak edilen ücretlerin,
- 2) Prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkaktan o ay içinde yapılan ödemelerin ve işveren-ler tarafından sigortalılar için özel sağlık sigortalarına ve bireysel emeklilik sistemine ödenen tutarların,
- 3) İdare veya yargı mercilerince verilen karar gereğince yukarıdaki (1) ve (2) numaralı alt bentler-de belirtilen kazançlar niteliğinde olmak üzere sigortalılara o ay içinde yapılan ödemelerin, brüt toplamı,

olarak sıralamıştır.

Sıralanan bu üç ana unsur, sigortalının prime esas kazancını oluşturmaktadır. Bu üç unsurdan birincisi olan ve sigortalıların ay içinde hak ettikleri ücretlerin durumu diğerlerinden farklıdır. Çünkü sigortalının o ay içerisinde hak ettiği bütün ücretler kural olarak primlerin hesabında dâhil edilecektir. Bu ücret nakit olabileceği gibi nakit para ile temsil edilebilen aynı bir menfaat de olabilecektir. Bu çerçevede prime dâhil ücretin, asıl ücret, yarım ücret, fazla çalışma ücreti, hafta tatili ve ulusal bay-ram ücretleri, yüzde usulüyle alınan ücretler, yıllık izin ücreti, hazırlama, tamamlama ve temizleme ücreti, komisyon ücreti, kardan pay alma şeklinde alınan ücret olarak nitelendirilmesinin bir önemi bulunmamaktadır.⁹ Ayrıca hak edilen ücretin üzerinden prim hesaplanması için sigortalıya ödenmiş

⁵ Yusuf Alper, Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar, Ekin Kitabevi, İstanbul, 2003, s.5.

⁶ Resul Kurt, İş Hukuku ve Sosyal Sigorta Mevzuatında Usul ve Esaslar, İSMMMO Yayını, İstanbul, 2002, s.244.

⁷ Yusuf Alper, a.g.e. s.177.

⁸ Ali Nazım Sözer, a.g.e. s.184.

⁹ Yusuf Alper, a.g.e. s.183.

olması şart değildir. Ücretin tahakkuk etmiş olması prim hesabına dâhil edilmesi için yeterlidir. Hak edilen ücret dışındaki diğer ödemelerin ise ücretin tamamlayıcısı ve eki niteliğinde bulunması dikkate alınarak kanun koyucu tarafından ödenmiş olması şartı öngörülmüştür. Buna göre ücret dışında kalan prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkak ile idare veya yargı mercilerince verilen karar gereğince ücret dışındaki kazanç niteliğinde sayılan unsurlardan o ay içinde yapılan ödemeler prim hesabında dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede sosyal güvenlik uygulaması bakımından prime esas kazançlar ikili bir ayırım içerisinde anlaşılmalıdır. Bunlar; “ücret ve ücret niteliğindeki kazançlar” ve “ücret niteliği dışındaki diğer kazançlar” olmak üzere ikili bir tasnifle açıklanmaktadır. Temelde bu kavramlar 5510 sayılı Kanun ile kullanılmaya başlanmıştır ve iş ve sigorta hukuku için yeni kavramlardır.¹⁰

3.2- Prime Esas Kazanca Dâhil Edilmeyecek ve Kısmen Dâhil Edilecek Kazançlar

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 80'inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde ise prim matrahına dâhil edilmeyecek kazançlar sayılmaktadır. Buna göre; *aynı yardımlar ve ölüm, doğum ve evlenme yardımları, görev yollukları, seyyar görev tazminatı, kıdem tazminatı, iş sonu tazminatı veya kıdem tazminatı mahiyetindeki toplu ödeme, keşif ücreti, ihbar ve kasa tazminatları ile Kurumca (Sosyal Güvenlik Kurumu) tutarları yıllar itibarıyla belirlenecek yemek, çocuk ve aile zamları, işverenler tarafından sigortalılar için özel sağlık sigortalarına ve bireysel emeklilik sistemine ödenen ve aylık toplamı asgari ücretin % 30'unu geçmeyen özel sağlık sigortası primi ve bireysel emeklilik katkı payları tutarları*, prim matrahına dâhil edilmemektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi kanun koyucu, prim hesabında dikkate alınmayacak kazanç türlerini tahdidi olarak saymıştır. Yani üzerinden prim hesaplanmayacak unsurlar sayılı ve sıralı bir biçimde öngörülmüş, söz konusu istisnalar dışında, her ne ad altında yapılırsa yapılsın tüm ödemelerin ve aynı yardım yerine geçmek üzere yapılan nakdi ödemelerin prime esas kazanca tabi tutulacağı öngörülmüş ve hatta diğer kanunlardaki prime tabi tutulmaması gerektiğine dair muafiyet ve istisnaların bu Kanun'un uygulamasında dikkate alınmayacağı hüküm altına alınmıştır (5510 m. 80/I-c).

Bu nedenle kanun koyucunun iradesiyle, prime esas kazanç kapsamı dışında bırakılan tüm nakdi ödemelerin prime esas kazanca dâhil olduğu, aşağıdaki tabloda özetlenen kazançların ise dâhil olmadığı söylenebilir:¹¹

Prim Dışı Kalan Kazanç Türleri	Kazançlar
Aynı Yardımlar	Ayın Olarak Yapılan Her Tür Yardım (Ayın Yerine Geçmek Üzere Nakden Yapılan Ödemeler Hariç)
Vasıflı Çalışma Ödevleri	Seyyar Görev Tazminatı, Görev Yolluğu, Kasa Tazminatı, Keşif Ücreti
Sosyal Destek Ödemeleri	Tamamen Kapsam Dışı Ödemeler: Ölüm, Doğum, Evlenme Yardımları Kısmen Kapsam Dışı Ödemeler: Yemek, Çocuk ve Aile Zamları
Tazminatlar	İhbar, Kötü Niyet, Kıdem, İş Sonu, İş Güvencesi Tazminatı, Sendikal Tazminat Ve Ayrımcılık Tazminatı
Özel Sigorta Primleri	Özel Sağlık ve Bireysel Emeklilik Ödemeleri (Asgari Ücretin %30'una Kadar Olan Kısmı)

¹⁰ Yusuf Alper, “5510 Sayılı Kanun'da 4/I-a Kapsamındaki Sigortalılar Bakımından Prime Esas Kazançlar,” Sicil Dergisi, Aralık, 2008, s.166, http://www.mess.org.tr/media/files/6331_XW1BOXY12P12.pdf, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.

¹¹ Ali Nazım Sözer, a.g.e. s.192

Sigortalılara yemek parası, çocuk zammı ve aile zammı adı altında yapılan yardım ödemelerinin prim hesabında dikkate alınmayacak tutarlarını belirleme yetkisi Sosyal Güvenlik Kurumuna verilmiştir. Kurum, bu yetkisi çerçevesinde İşveren Uygulama Tebliği¹² ile söz konusu istisna tutarlarını asgari ücrete endeksleyerek belirlemiştir. Ayrıca her yılın ilk ayı içerisinde yayımlanan genelgelerle istisna tutarları ilan edilmektedir.

Yemek Parası-Yardımları: İşveren tarafından işyerinde veya müştemilatında yemek verilmemesi şartıyla, çalışanların fiilen çalıştıkları gün sayısı da dikkate alınarak, 16 yaşından büyükler için belirlenen günlük asgari ücretin %6'sının, yemek verilecek gün sayısı ile çarpılması sonucunda bulunacak miktarın, prime esas kazançların tespitinde dikkate alınmayacağı kararlaştırılmıştır. Böylece işveren tarafından yemek parası/yardımları adı altında yapılan nakdi ödemelerin istisna tutarı altında kalan bölümü prime tabi tutulmayacaktır. Diğer taraftan çalışanlara ay içinde yemek parası olarak nakdi ödeme yapılmaksızın, yemek üretimi yapan başka firma veya şahıslar tarafından fatura karşılığı veya yemek kuponu karşılığında yemek imkânı sağlanması halinde ödenen fatura bedelleri prime esas kazançta dâhil edilmeyecektir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 23'üncü maddesinin sekizinci bendinden anlaşıldığı üzere, işverenlerce hizmet erbabına işyerinde veya müştemilatında yemek vermek suretiyle sağlanan menfaatler, herhangi bir tutar sınırı olmaksızın vergiden müstesna tutulmuştur. 5510 sayılı Kanun ise aynı yardımları tümüyle prime esas kazanç kapsamı dışında bırakmıştır. Ancak nakden bir harcama yapılması durumunda sağlanan menfaat açısından 2015 yılı için 287 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile belirlenen günlük istisna tutarı 13,00 TL iken Sosyal Güvenlik Kurumunun 2015/04 sayılı Genelgesi ile belirlenen günlük istisna tutarı 01.01.2015-30.06.2015 tarihleri arasında 2,40 TL, 01.07.2015-31.12.2015 tarihleri arasında ise 2,55 TL olarak dikkate alınacaktır.¹³

Örnek: İşyerinde çalışmakta olan (A) sigortalısına 2015/Ekim ayında 300 TL tutarında yemek parası ödenmiştir. (A) sigortalısının ilgili ayda haftada altı gün ve çalıştığı, hafta tatilini Pazar günü kullandığı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında fiilen çalışmadığı göz önüne alındığında, ay içerisinde fiilen 26 gün çalışan hizmet erbabı (A)'ya yemek parası adı altında yapılan ödemelerden prime esas kazançta dâhil edilecek tutarı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır:

$$2,55 \text{ TL} \times 26 \text{ Gün} = 66,30 \text{ TL (Aylık İstisna Tutarı)}$$

$$300,00 \text{ TL} - 66,30 \text{ TL} = 233,70 \text{ TL (Prime Esas Kazanca Dâhil Edilecek Yemek Parası)}$$

Ancak, hizmet erbabına ay içerisinde ödenen yemek parası 287 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile belirlenen istisnanın altında kaldığından, tamamı vergiden istisna tutulacaktır.

Çocuk Zammı-Yardımları: Çocuk yardımı kapsamında prime esas kazançta dahil edilmeyecek tutarın tespitinde sigortalı ve çocukları için ayrı şartlar belirlenmiştir. Sigortalının fiilen çalışmasına bakılmaksızın, hizmet akdinin devam ediyor olması koşuluyla ve en fazla iki çocuğa kadar (iki çocuk dâhil) yararlanma imkânı bulunmaktadır. Bu kapsamda bulunan çocuklara yönelik şartlar ise öncelikle çocukların sigortalı sayılmaması, kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olması

¹² 01.09.2012 tarih ve 28398 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 08.11.2015 tarihli ve 29526 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan değişiklik ile Tebliğ'de yer verilen yemek parası ve aile zammı hesaplama formüllerinde değişikliğe gidilmiştir.

¹³ 2016 yılının tamamında geçerli olmak üzere; prime esas kazanç tutarından istisna edilen yemek yardımı 3,29.-TL, 287 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile belirlenen günlük istisna tutarı 13,70.-TL olarak belirlenmiştir.

ve evli olmamasıdır. Ayrıca bu çocukların, eğitim durumlarına göre 18 yaşını, orta öğretim yapması halinde 20 yaşını, yükseköğretim yapması halinde 25 yaşını doldurmamış olmaları gerekmektedir. 5510 sayılı Kanuna göre malûl olduğu tespit edilen ve evli olmayan çocuklar için ise yaşlarına bakılmaksızın için yapılan ödemeler bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Nihayet şartların tümünün sağlanması halinde çocuk başına her yıl 16 yaşından büyükler için belirlenen aylık asgari ücretin %2'si oranındaki tutar aylık prime esas kazançların hesaplanmasında dikkate alınmayacaktır.

Örnek: İşyeri sigortalısı (B)'nin sahip olduğu, yaşları dâhilinde öğrenimlerine devam eden 3 çocuğu göz önüne alınarak, işveren tarafından 2015/Kasım ayı için toplam 200 TL çocuk yardımı ödenmiştir. Sigortalı (B)'ye çocuk yardımı adı altında yapılan ödemelerden prime esas kazançta dâhil edilecek tutarı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır:

1.273,50 TL (asgari ücret) x %2 = 25,47 TL (İstisna Tutarı)

25,47 TL x 2 (iki Çocuğa Kadar) =50,94 TL (Toplam İstisna Tutarı)

200,00 TL - 50,94 TL = 149,06 TL (Prime Esas Kazanca Dâhil Edilecek Çocuk Yardımı)

Aile Zammı-Yardımları: Sigortalının hizmet akdinin devam etmesi şartıyla, fiilen çalışmasının olup olmadığı üzerinde durulmaksızın, sigortalının eşinin 5510 sayılı Kanuna tabi zorunlu sigortalı olmayı gerektirecek şekilde çalışmaması ve Kurumdan gelir veyahut aylık almaması durumunda, 16 yaşından büyükler için belirlenen aylık asgari ücretin %10'u oranındaki tutara kadar olan ve aile zammı adı altında yapılan ödemeler aylık prime esas kazançların hesaplanmasında dikkate alınmayacaktır.

Örnek: İşveren tarafından sigortalı (C)'nin evli olması nedeniyle 2015/Aralık ayı için 150 TL tutarında aile yardımı ödenmiştir. Sigortalı (C)'ye aile yardımı adı altında yapılan ödemeden prime esas kazançta dâhil edilecek tutarı aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır:

1.273,50 TL (asgari ücret) x %10 = 127,35 TL (İstisna Tutarı)

150,00 TL - 127,35 TL = 22,65 TL (Prime Esas Kazanca Dâhil Edilecek Aile Yardımı)

Özel Sağlık Sigortalarına veya Bireysel Emeklilik Sistemine Ödenen Prim ve Katkı Payları Tutarları: Sigortalı adına ay içinde özel sağlık sigortası primi ve bireysel emeklilik katkı payı adı altında işverence yapılan ödemeler toplamının aylık asgari ücretin %30'una isabet eden kısmı prime esas kazançta dâhil edilmeyecek, kalan tutar ise ödendiği ayın prime esas kazancına dâhil edilecektir. Buna karşın, sigortalının özel sağlık sigortası ve bireysel emeklilik katkı payının ödendiği aydaki prime esas kazancının, 5510 sayılı Kanununun 82'nci maddesinde belirlenen prime esas kazanç üst sınırının üzerinde olması halinde, hak edilen ücret dışındaki prim, ikramiye ve bu nitelikteki diğer ödemeler gibi değerlendirme yapılacaktır. Bu ikinci durum ilerleyen bölümlerde ayrıca ele alınacaktır.

Örnek: 2015/Temmuz ayında işyerinde çalışan sigortalı (D) için işvereni tarafından brüt 350 TL özel sağlık sigortası primi ve brüt 200 TL bireysel emeklilik katkı payı ödenmiştir. Bu tarihte yürürlükte bulunan asgari ücretin 1.273,50 TL olduğu dikkate alındığında yapılan ödemeden prime esas kazançta dâhil edilecek tutar aşağıdaki şekilde hesaplanacaktır:

1.273,50 TL x %30 = 382,05 TL (İstisna Tutarı)

350,00 TL + 200,00 TL = 550,00 TL (Toplam Prim ve Katkı Payı Ödemesi)

550,00 TL - 382,05 TL = 167,95 TL (Prime Esas Kazanca Dâhil Edilecek Tutar)

4- PRİME ESAS KAZANCIN ALT ve ÜST SINIRLARI

Sigortalının hak ettiği ücretler ile ay içerisinde kendisine yapılan ödemelerin brüt tutarının tamamı her zaman prime esas kazanç matrahını oluşturmamaktadır. Sosyal sigorta mevzuatımızda

27.06.1946 tarihli 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunundan itibaren günümüze kadar devam eden bir anlayışın eseri olarak, ilgili sigorta kolundan yapılacak yardımlara alt ve üst sınır getirilmesi öngörülmektedir. Bu anlayışın temelinde, tesis edilen sistemin sosyal adalet prensipleri çerçevesinde gelir dağılımının düzenleyicisi olarak görülmesi ile aktüeryal denge sağlanmasına yönelik gerekçelerin bulunduğu söylenebilir. Sigortalılara yapılacak ödenek, gelir veya aylık ödemelerine alt ve üst sınırların öngörülmesi, bunlar için alınacak prim miktarlarına da sınır getirilmesini beraberinde getirmiştir.

Sigortalının prime esas kazançlarının tamamından değil kanun koyucunun öngördüğü sınırlar dâhilinde prime tabi tutulması anlayışı, günlük kazancın belirlenen taban sınırının altında bildirilemeyeceği ve yine bildirimde belirlenen tavan sınırın üzerine çıkılmayacağı şeklinde değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Günlük kazancın hesabında dikkate alınan alt sınır, alınacak prim ve verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulan günlük kazançlarda belirlenen en az kazancın altına düşülememesi anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak da günlük kazanç çeşitli nedenlerle belirtilen sınırın altında ise, primler ve ödemeler bu miktar üzerinden değil alt sınır dikkate alınarak hesaplanacaktır.

Prime esas kazanç üst sınırı ise primlere esas alınacak günlük kazancın daha fazla olamayacağı miktarı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, sigortalının günlük kazancının veya ücretinin kabul edilen tavanı aşması durumunda dahi, o sınırdan sonraki kazanç için prim hesaplanmayacak ve alınmayacak anlamındadır.¹⁴ Yani sigortalıların primlerinin hesabında, bu sınırı aşan günlük kazancın tamamı değil, kanun koyucunun sınır olarak öngördüğü miktar dikkate alınacaktır. Özellikle hak edilen ücretin üst sınırı aştığı durumlarda, ücretin hak edildiği aya ait prim hesaplamasında yalnızca üst sınıra kadar olan kısım dikkate alınacaktır. Ancak hak edilen ücret dışında kalan diğer ödemelerin prime tabi tutulmasında istisnai bir durum belirlenmiştir. Söz konusu ayrıksı duruma aşağıdaki bölümde yer verilecektir.

Prime esas kazançların taban ve tavan sınırlarının belirlenmesinde zaman içerisinde çeşitli hesaplama kriterleri dikkate alınmış ve bu hesaplama kriterleri de çok sık olarak değiştirilmiştir.¹⁵ Bu değişiklikler süresince, İş Kanunu çerçevesinde belirlenen asgari ücretin alt sınır kazanç miktarının da altında kaldığı dönemler olmuştur. Bu durum ise işveren tarafından sigortalılara asgari ücret mertebesinde ödeme yapılması halinde dahi sigortalı adına asıl ödenen ücretin üstünde bir kazancın bildirilmesine ve aradaki farkın ise işveren tarafından ödenmesi gibi tuhaf bir duruma neden olunmuştur.

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 78'inci maddesinde 5198 sayılı Kanun ile 01.07.2004 tarihinden geçerli olmak üzere yapılan değişiklik sonucunda, sigorta primlerinin hesabına esas tutulan günlük kazancın alt sınırı, 4857 sayılı İş Kanununun 39'uncu maddesine göre 16 yaşından büyükler için belirlenen günlük asgari ücret, üst sınırı ise günlük asgari ücretin 6,5 katı olarak belirlenmiştir.¹⁶ 5510 sayılı Kanunda günlük kazanç sınırlarını düzenleyen 82'nci maddesi ile aynı düzenlemeyi temelinde korumuş, yalnızca alt sınırdaki sigortalıların yaşlarına uygun asgarî ücretin dikkate alınacağı, üst sınırdaki ise 16 yaşından büyük sigortalıların günlük kazanç alt sınırının 6,5 katının uygulanacağı belirtilmiştir.

Ayrıca 6552 sayılı Kanun ile 5510 sayılı Kanunun 82'nci maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklikle sigorta primine esas kazanç üst sınırı, sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş

¹⁴ İhsan Çakmak, Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu (Cilt 2), Adalet Yayınevi, Ankara, 2004, s.1773.

¹⁵ Yusuf Alper, 2003, a.g.e. s.189.

¹⁶ Cahit Evcil, Bekir Geçer, Sosyal Sigorta İşlemleri İşveren Rehberi, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2004, s.251.

üstlenen işverenlerce yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçileri için 3 kat olarak belirlenmiştir.

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 25'inci maddesinin dördüncü fıkrası gereğince; aday çırak, çırak ve işletmelerde beceri eğitimi gören öğrencilerin yaş durumlarına uygun asgari ücretlerinin yüzde 50'si bunların sigorta primlerinin hesabına esas alınmaktadır. 16 yaşından büyüklerle küçükler için tek asgari ücret belirlendiğinden, 16 yaşından küçük çıraklar için geçerli prime esas kazanç 16 yaşından büyüklerle aynı olmaktadır.

Çalışma hayatının temel unsurlarından biri olan asgari ücret, çalışanlara ödenen ücretin uygulanması zorunlu olan en düşük sınırını ifade etmektedir. Sosyal hukuk devleti olmanın bir yansıması olarak asgari ücret 1987 yılından bu yana her yıl belirlenmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu, asgari ücretin devlet, işçi ve işveren kesimlerinden oluşan üçlü yapı içindeki bağımsız bir komisyon tarafından belirlenmesini düzenlemektedir. Asgari ücret uygulamasını başladığından bu yana 16 yaşını dolduranlar ve doldurmamışlar olmak üzere iki ayrı asgari ücret tespit edilmekte iken 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren asgari ücrette 16 yaş altı ve üstü sınırı uygulamasına son verilmiştir. Diğer taraftan uzun süredir yılın ilk altı ayı ve ikinci altı ayı olmak üzere yıl içinde uygulanmak üzere iki farklı asgari ücret belirlenmekteyken, 2016 yılı itibarıyla yılın tamamında geçerli olacak tek bir asgari ücret belirlenmiştir. Buna göre 2015 yılında uygulanan ve 2016 yılında uygulanmakta olan prime esas kazanç sınırları aşağıdaki tabloya aktarılmıştır:

Prime Esas Kazanç	01.01.2015 - 30.06.2015	01.07.2015 - 31.12.2015	01.01.2016 - 31.12.2016
Günlük Alt Sınır	40,05	42,45	54,90
Aylık Alt Sınır	1.201,50	1.273,50	1.647,00
Günlük Üst Sınır	260,33	275,93	356,85
Aylık Üst Sınır	7.809,90	8.277,90	10.705,50

Günlük kazançları çeşitli durumlarda belirlenen alt sınırın altında olan sigortalılar ile ücretsiz çalışan sigortalıların günlük kazançları alt sınır üzerinden, günlük kazançları üst sınırdan fazla olan sigortalıların günlük kazançları ise üst sınır üzerinden hesaplanmaktadır.

Örnek: Son üç ayda tam çalışması olan ve günlük 45 TL - aylık 1.350 TL brüt ücret alan sigortalı (E), hastalık nedeniyle 01.01.2015 – 10.01.2015 tarihleri arasında hastanede yatarak tedavi görmüştür ve bu 10 günlük süre için Sosyal Güvenlik Kurumundan 220 TL geçici iş göremezlik ödeneği almıştır. Sigortalı (E)'nin normal günlük kazancı (10 günlük 450 TL) ile geçici iş göremezlik ödeneği arasındaki günlük fark ücretinin işvereni tarafından ödendiği durumda, 10 günlük tedavi süresi için işveren tarafından toplam 230 TL prime tabi tutulması gereken ücret ödemesi söz konusu olup, işveren tarafından ödenen ücret, alt sınırın altında kalmaktadır. Bu halde, işveren tarafından 10 gün için ödenen ücretin 5510 sayılı Kanunun 82'nci maddesi gereğince prime esas günlük kazançla tamamlanarak ilgili dönemde geçerli günlük alt sınır olan 40,05 TL üzerinden prime tabi tutulması yani işverenin en az günlük 40,05 TL prime esas kazanç bildiriminde bulunması gerekecektir.

Örnek: 2015 yılında aylık 10.000 TL brüt ücret ödenen sigortalı (F) için işveren tarafından prim hesaplanırken prim matrahı aylık üst sınır olan tutar üzerinden değerlendirilecektir. Prime esas kazanç aylık üst sınırının 01.06.2015-30.06.2015 tarihleri arasında 7.809,90 TL ve 01.07.2015-31.12.2015 tarihleri arasında ise 8.277,90 TL olduğu dikkate alınarak toplam prim miktarı ve gelir vergisi matra-

hının hesaplanması gerekecektir. Sigortalı (F) için 2015 yılı Ocak ve Temmuz aylarında hesaplanacak prim ve prim miktarı indirildikten sonra kalan safi ücret gelirine ilişkin matrah hesaplanarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (Çalışana isabet eden sosyal güvenlik primi %14 ve işsizlik sigortası primi ise %1; işverene isabet eden sosyal güvenlik primi %20,5 ve işsizlik sigortası primi ise %2'dir.)

2015	Brüt Ücret (a)	SGK Matrahı (b)	Çalışan Prim Toplamı (%14+1) (c)	İşveren Prim Toplamı (%20,5+2)	Gelir Vergisi Matrahı (a-c)
Ocak	10.000,00	7.809,90	1.171,49	1.757,23	8.828,51
Temmuz	10.000,00	8.277,90	1.241,69	1.862,53	8.758,31

Prime esas kazançta herhangi bir üst sınırın öngörülmemiş olması durumunda, çalışan adına hesaplanacak toplam prim miktarının 1.500 TL ve dolayısıyla gelir vergisi matrahının ise 8.500 TL olarak hesaplanması gerekecektir. Bu durum ise yüksek ücret geliri elde eden hizmet erbabının gelir vergisi matrahını azaltıcı bir etkide bulunmasına neden olmaktadır. Kısacası, prime esas kazancın bir tavanının belirlenmiş olması, belirlenen tavanın üzerinde ücret geliri elde eden hizmet erbabı yönünden gelir vergisi matrahını artırıcı bir etkide bulunmaktadır.

5- PRİME ESAS KAZANCA İLİŞKİN BAZI ÖZELLİKLİ DURUMLAR

Prime esas kazançta dâhil olan ve dâhil olmayan kazanç unsurları genel hatlarıyla aktarıldıktan sonra prime esas kazancın sınırları açıklandıktan sonra bu bölümde, prime esas kazancın belirlenmesinde özellik arz eden bazı durumlara yer verilecektir. Öyle ki aşağıda yer verilecek bu durumlar, hizmet erbabının safi gelirinin tespitinde indirim konusu yapılacak prim miktarını etkilediğinden gelir vergisi matrahına etkide bulunmaktadır.

5.1- Hak Edilen Ücret Dışındaki Diğer Ödemelerin Üst Sınırı Aşması

5510 sayılı Kanununun 80'inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ile hüküm altına alınan prime esas kazançta dâhil edilecek unsurlar genel hatlarıyla yukarıda açıklanmıştı. Kural olarak sigortalının hak ettiği ve ilgili ay içindeki çalışmasına bağlı olarak tahakkuk eden ücretinin tamamı prim hesabında dikkate alınacaktır. Burada dikkate edilecek tek sınır, Kanun'un 82'nci maddesi ile belirlenen alt ve üst sınırlardır. Aslında hak edilen ücret dışında tasnif edilen prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkak da İş Kanunu anlamında ücret kavramına dâhildir. Çünkü prim ve ikramiye, ücretin bir parçasını oluşturmaktadır ve bir çeşit ek ücret niteliğindedir. Ancak 5510 sayılı Kanun hak edilen asıl ücret dışında ödenen bu tür arazi ödemelerin prim matrahına dâhil edilme usulünde önemli bir değişikliğe gitmiştir. 5510 sayılı Kanununun 80'inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca, ücretler hak edildikleri aya mal edilmek suretiyle prime tabi tutulurken, hak edilen ücret dışında kalan diğer ödemeler öncelikle ödendiği ayın kazancına dâhil edilir. Ancak ücret dışındaki bu ödemelerin yapıldığı ayda sigortalının toplam prime esas kazançlarının üst sınırı aşması halinde, ücret dışındaki bu ödemelerin bir kısmı prime tabi tutulamayacaktır. Bu nedenle kanun koyucu, üst sınırın aşılması nedeniyle diğer ödemelerin prime tabi tutulamayan kısmını, ödemenin yapıldığı ayı takip eden aydan başlanarak iki ayı geçmemek üzere üst sınırın altında kalan sonraki ayların prime esas kazançlarına ilâve edileceğini ve bu şekilde prime tabi tutulacağını hüküm altına almıştır. Buna uygulamada devrik

matrah da denilmektedir.¹⁷ Önceki kanunlarda bulunmayan ancak 5510 sayılı Kanun ile getirilen bu düzenlemedeki amaç, ücretin yapısında sözleşmeler yolu ile vergi ve primden kaçınmak için düzenlemeler yapılmasına engel olarak üst sınırı aşan ücretleri iki ay süre ile prime esas kazançlara dâhil etmektir.¹⁸

Örnek: Sigortalı (G)'nin 2015 Mart ayında asıl brüt ücretinin 6.000 TL olduğu ve ayrıca aynı ayda kendisine 6.000.-TL ikramiye ödendiğinde sigorta primine esas matrah şu şekilde hesaplanacaktır:

İlk olarak 2015 yılının ilk altı ayı için sigorta primine esas aylık üst sınır tutarı 7.809,90 TL olduğundan, sigortalı (G) için 2015/Mart ayı için kendisine ödenen 12.000 TL (6.000 TL asıl ücret + 6.000 TL ikramiye), sigorta primine esas üst sınırı aşmaktadır. Bu nedenle üst sınırı aşan tutar olan 4.190,10 TL (12.000 - 7.809,90) brüt kazanç olarak bildirilemeyecek ve bu tutar üzerinden prim hesaplanamayacaktır. Ücret dışındaki bu kazanç, mevzuat hükmü gereği takip eden iki ayın (Nisan ve Mayıs) prim matrahına eklenmelidir.

Buna göre, sigortalı (G)'nin 2015 Nisan ayına ait prim matrahı, (asıl brüt ücret + önceki aydan devreden ikramiye bakiyesi) formülünden hareketle 6.000 TL + 4.190,10 TL = 10.190,10 TL olarak belirlenecektir. Görüldüğü üzere bulunan bu toplam tutar da sigorta primine esas kazanç üst sınırını aşmaktadır. Dolayısıyla, üst sınırı aşan kısım olan 2.380,20 TL (10.190,10 - 7.809,90) tutarındaki meblağ da bir sonraki ay olan Mayıs ayının prim matrahına eklenecektir.

Buna göre, söz konusu sigortalı (G)'nin 2015 Mayıs ayına ait prim matrahı, 2015 Nisan ayında olduğu gibi (6.000 TL asıl ücret + 2.380,20 TL önceki aydan devreden ikramiye bakiyesi=) 8.380,20 TL olarak bulunacaktır. Bulunan bu toplam tutar da sigorta primine esas kazanç üst sınırını aşmaktadır. Dolayısıyla, üst sınırı aşan kısım olan 570,30 TL (8.380,20 - 7.809,90) tutarındaki ikramiye bakiyesi, ödemenin yapıldığı Mart ayını takip eden Nisan ve Mayıs aylarında prime tabi tutulmadığından ve Kanun hükmü gereği iki ayı geçmemek kaydıyla matrahına dâhil edilmesi gerektiğinden Haziran ayı matrahına eklenemeyecektir.

Aylar	Ücret	İkramiye Bakiyesi	Prime Dâhil Edilebilen İkramiye Tutarı	Prime Esas Kazanç
Mart	6.000,00	1.809,90	1.809,90	7.809,90
Nisan	6.000,00	1.809,90	1.809,90	7.809,90
Mayıs	6.000,00	1.809,90	1.809,90	7.809,90
Haziran	6.000,00	570,30	0,00	6.000,00
		6.000,00	5.429,70	

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, üst sınırın aşılması nedeniyle prime tabi tutulamayan ödemelerin, ödemenin yapıldığı ayı takip eden iki ay süresince prime tabi tutulabilmesinin yalnızca ücret dışındaki diğer ödemelere özgü bir şekilde öngörülmüş olmasıdır. İlgili ayda sadece ücret ödenen fakat prim, ikramiye vb. arazi bir ödeme yapılmayan sigortalının ücretinin prime esas kazanç üst sınırını aşması durumunda takip eden aya devir söz konusu olmamaktadır.

¹⁷ A. Can Tuncay - Ömer Ekmekçi, Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 161.

¹⁸ Yusuf Alper, 2008, a.g.e., s. 174.

Sigortalılara ilişkin yukarıda açıklanan devrik matraha benzer bir durum ücretsiz izin, istirahat gibi çeşitli nedenlerle ay içinde fiili çalışması bulunmayan ve kendisine ücret ödenmediği halde prime esas kazançta dâhil olacak nitelikte ve ücret dışında bir ödeme yapılması durumunda oluşmaktadır. Sosyal güvenlik uygulamasında ücrete hak kazanamayan sigortalı ay içerisinde hizmet gününe de hak kazanamamaktadır. Bu halde, kendisine ücret dışında ödeme yapılan sigortalı adına, ödemenin yapıldığı ayda sigortalının prim ödeme gün sayısının bulunmaması nedeniyle ve takip eden iki ayı geçmemek üzere ilgili ayların prime esas kazancına dâhil edilmesi gerekmektedir. Ancak ödemenin yapıldığı tarihi takip eden iki ayda da ücret ödemesine hak kazanılmadığı durumda ise ücret dışındaki bu ödemeler prime esas kazançta dâhil edilemeyecektir. Burada hizmet erbabına sağlanan ikramiye, vergiye konu bir menfaat olmasına rağmen, ödemenin yapıldığı ay ve takip eden iki ay süresince prim günü bulunmadığından prim matrahına dâhil edilememektedir.

Örnek: Geçirdiği ameliyat nedeniyle 2015 yılı Ocak, Şubat ve Mart aylarında istirahat raporu alarak işyerinde çalışmayan ve asıl ücretini alamayan sigortalı (H), çalıştığı işyerinin Ocak ayında 2.000 TL ikramiye ödemesinde bulunması halinde, kendisine ikramiye ödemesinin yapıldığı Ocak ayını takip eden iki ayda (Şubat ve Mart aylarında) fiili çalışması bulunmadığı ve ücret ödenmediği için prim ödeme gün sayısı da bulunmayacağından, ikramiye ödemesinin tümü prim matrahı dışında kalacak ve prim hesaplanmayacaktır.

Örnek: Aylık brüt ücreti 5.000 TL olan sigortalı (I), 2015 Ocak ayında ücretsiz izinli olduğu ve kendisine ilgili ayda brüt 6.000 TL ikramiye ödendiğinde, Ocak ayında prim ödeme gün sayısı bulunmadığından ücret dışındaki ikramiye takip eden Şubat ve Mart aylarının prime esas kazançlarına dâhil edilecektir. 2015 Ocak ayındaki prime esas kazancı 0,00 TL olarak değerlendirilecek sigortalı (I)'nın 2015 Şubat ayındaki prime esas kazancı (5.000 TL ücret + 1.809,90 TL ikramiye bakiyesi=) 7.809,90 TL, 2015 Mart ayındaki prime esas kazancı ise (5.000 TL ücret + 1.809,90 TL ikramiye bakiyesi=) 7.809,90 TL olarak bildirilecek ve bu tutarlar üzerinden primleri hesaplanmış olacaktır. İkramiyenin toplamından kalan ve ilgili aylarda üst sınırın aşılması nedeniyle prime esas kazançta dâhil edilemeyen [6.000 – (1.809,90+1.809,90)=] 2.380,20 TL tutarındaki ikramiye ise prime esas kazançta dâhil edilmemiş olacaktır.

Diğer taraftan, toplu iş sözleşmelerine tâbi işyerleri işverenlerince veya kamu idareleri veya yargı mercilerince verilen kararlara istinaden, sonradan ödenen ücret dışındaki ödemelerin hizmet akdinin mevcut olmadığı veya askıda olduğu bir tarihte ödenmesi durumunda, bu ödemeler, 5510 sayılı Kanunun 82'nci maddesi hükmü de dikkate alınmak suretiyle prime esas kazancın tâbi olduğu en son ayın kazancına dâhil edilmektedir.

5.2- Ay İçerisinde Birden Fazla İşverene Bağlı Olarak Çalışma Halinde Prime Esas Kazançlar

Sosyal güvenlik sistemimizde “teklik ilkesi (çifte sigorta yasağı)” ve “zorunluluk” ilkeleri benimsenmiştir. Bu ilkelere göre kural olarak bir sigortalı, aynı anda iki ayrı sosyal sigorta statüsüne haiz olamamaktadır ve bulunduğu zorunlu statüye göre hak ve borçları tanımlanmıştır.¹⁹ Bu çerçevede “sigortalı olmak”, kişi açısından bir hak olmakla beraber aynı zamanda bir yükümlülüktür. Dolayısıyla

¹⁹ Ali Nazım Sözer, Coşkun Saraç, “Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi”, Sicil Dergisi, Aralık, 2008, s.154, http://www.mess.org.tr/media/files/6331_XW1BOXY12P12.pdf, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.

sigortalı olmak kişinin isteğine bırakılmamış, fiilen işe başlanması ile birlikte sigortalılığın da kendiliğinden başlayacağı hüküm altına alınmıştır. Diğer taraftan gerek sosyal güvenlik gerekse iş mevzuatı çerçevesinde aynı anda iki farklı işyerinde birden fazla işverene bağlı olarak ve hizmet akdiyle çalışılabilmektedir. Bu durum ise iki ayrı işyerinden gelir elde eden sigortalı adına iki işyerinden de ayrı ayrı prim hesaplanıp ödenmesini gerektirmektedir. Özellikle bazı iş ve meslek gruplarında çalışanların aylık prime esas kazançlarının yüksek olduğu dikkate alındığında, sigortalının aynı ay içerisinde farklı işyerlerindeki toplam prime esas kazançları belirlenen tavanı aşabilmektedir. İşte böyle bir durumda, prime esas kazançlara getirilen üst sınırın aşılması nedeniyle fazladan prim ödemesinde bulunulabilmektedir.

Bu nedenle 5510 sayılı Kanununun 82'nci maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca aynı sigortalılık statüsüne tabi olacak şekilde birden fazla işyerinde çalışılması nedeniyle sigortalı adına ödenen primler toplamı, bu sigortalılık hali için belirlenen prime esas kazanç üst sınırını aşması halinde, aşan kısmın tamamı, sigortalının talebi üzerine ve hissesi oranında sigortalıya geri ödenmektedir.

Örnek: Sigortalı (J), 01.07.2015-31.07.2015 tarihleri arasında 1. işyerinden ayda 30 gün üzerinden 10.000 TL, 2. işyerinden ise yine ayda 30 gün üzerinden 5.000 TL ücret ile çalışmıştır. Bu durumda sigortalı (J) bir ay içerisinde toplam 60 gün sigortalı bildirilmiş olsa da emeklilik aşamasında aynı ay için 30 günü aşan günler Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından dikkate alınamamaktadır. Diğer taraftan yapılacak hesaplamada sigortalının sadece prime esas kazancın üst sınırına kadar olan kazançları dikkate alınmaktadır.

Buna göre 1. işyeri 10.000 TL ücret ödemesine rağmen ilgili dönemde geçerli üst sınır 8.277,90 TL olduğundan sigortalı hissesine düşen (%14 Sigorta Primi ile %1 İşsizlik Sigortası Primi İşçi Payları) prim miktarı nedeniyle (1.158,91 TL + 82,78 TL=) 1.241,69 TL prim hesaplayarak sigortalı (J) adına ödeyecektir. 2. İşyeri ise 5.000.-TL ücret ödediğinden, sigortalı hissesine düşen (700 TL+50 TL=) 750 TL primi hesaplayarak sigortalı (J)'nin payı olarak ödeyecektir.

Sigortalı (J) ise Sosyal Güvenlik Kurumuna müracaatı halinde, üst sınırı aşan prim ödemesi sebebiyle, kendi hissesi oranında fazla ödemeyi geri alma hakkına sahiptir. Buna göre sigortalı (J) kendi payına düşen ve tavanı aşan primlere isabet eden (13.277,90 TL – 8.277,90 TL=) 5.000 TL üzerinden (700 TL+50 TL=) 750 TL'yi iade alabilecektir.

Sigortalıya iade edilen primlerin Gelir Vergisi açısından durumu ise tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. İade edilen bu primler, ücretin hesabı sırasında her işveren tarafından usulünce ücretten indirim konusu yapılmak suretiyle gelir vergisi dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla iade edilen prim tutarlarının hizmet erbabının elde ettiği ve üzerinden vergi kesintisi yapılmamış gelir niteliğinde olduğu açıktır. İade edilen prim tutarı fazla ödenen prim niteliğinde olup, işverence işçiye yapılan bir ödeme değildir. Ancak iade konusu olan primin temelinde yatan ekonomik ilişki ücret olduğundan bu gelirin niteliğinin de ücret olarak değerlendirilmesi gerekir. İade prim tutarlarının işveren bünyesinde vergilendirilmesinin teknik zorlukları da mevcuttur. Prim iadesinde sigortalının şahsi talebi gerektiğinden iade prim tutarlarının ne zaman alınacağı ve bu sebeple vergisiz kalan tutarların ne zaman tahakkuk ettirileceği net olarak belli değildir. Çünkü müracaat genel zaman aşımı kurallarına tabidir. Diğer taraftan iade tutarının ne olduğunu işverenin bilebilmesi mümkün değildir. Sigortalı iade aldığı prim tutarlarını işverenlere ayrı ayrı bildirmesi halinde gelir vergisi kesintisi yapılabilecektir.²⁰ Diğer taraf-

²⁰ Cahit Evcil, Tarık Jamali, "Birden Fazla İşveren Tarafından Ödenen ve Yasal Tavanı Aşan Sosyal Güvenlik Primlerinin İadesi, Yaklaşım, Ağustos, 2000, <http://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=1145>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.

tan vergi tevkifatına konu edilmemiş ücret gelirleri hakkında, tutarı ne olursa olsun yıllık beyanname verileceği de dikkate alınmalıdır.

İade edilen primlerin sigortalı tarafından ne zaman talep edildiği ve ne kadar bir tutarın iadeye konu edildiği ancak Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bilinebilir. Kurum bunları ilgili vergi dairesine bildirerek stopaj kesintisine imkân vermesi halinde sigortalıya iade edilen prim tutarları gelir vergisine konu edilebilecektir.

5.3- Hizmet Borçlanması Yoluyla Yapılan Ödemelerin Durumu

Hizmet borçlanması, kişinin belirli koşullar altında geriye dönük olarak ve belli tarihler arasında kalan günleri için primini ödeyerek hizmet, yani prim günü kazanmasıdır. Hizmet borçlanması yapılabilecek haller ve durumlar, genel olarak 5510 sayılı 41'inci maddesi ile düzenlenmiştir. Zaman zaman çıkarılan özel borçlanma yasalarıyla getirilen borçlanma imkânları dışında, 5510 sayılı Kanunun 41'inci maddesi ve ilgili diğer mevzuata göre sigortalıların yazılı talepte bulunmaları halinde hizmet borçlanması yapılabilmektedir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 63'üncü maddesinin ikinci fıkrasında, emekli aidatı veya sosyal sigortalar primlerinin ücretin safi değerinin tespitinde gider olarak indirileceği belirtilmiş, 111 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde ise konuyla ilgili açıklamalar yapılmıştır.²¹ Buna göre, Emekli Sandığı ve Sosyal Sigorta Kurumlarından, kanunla kurulmuş olanların üyelerine çeşitli kanunlarla, daha önceki dönemlerde ödenmemiş bulunan aidat veya primleri borçlanma suretiyle ödeme ve bu sayede hizmet sürelerini uzatabilme hakkı tanınabildiğini, bunun için, kanunlarla belli edilen koşullar altında borçlanılan aidat ve primlerin, üyelerce ödenmesinin zorunlu olduğu belirtilmiş ve bu ödemelerin de Gelir Vergisi Kanunu'nun 63'üncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan aidat ve primler niteliğinde olduğu, bunların da ücretin gerçek safi tutarının hesaplanması sırasında gider olarak indirilmesinin Gelir Vergisi Kanunu'nun lafzına ve ruhuna uygun görüldüğü belirtilmiştir.

Bu çerçevede ayrıca primlerin, ücretten kesilmek suretiyle ödenen borçlanma aidat ve primlerinin miktarına ve nispetine bakılmaksızın, kesildiği aya ait gelir vergisi matrahının tespitinde gider olarak dikkate alınması, aidat toptan ödenmişse, ödenen tutara ulaşınca kadar bu miktarın ücretlerin vergiye tabi tutarından indirilmesi, ücretlerinin gerçek ve safi tutarlarının hesabında gider olarak indirilmek suretiyle vergi dışı bırakılmış olan aidat ve primlerini, çeşitli nedenlerle geri alan ve kendilerine toptan ödeme yapılanların, yeniden sigortalı durumuna girmeleri nedeniyle peşin ya da borçlanması suretiyle iade ettikleri aidat ve primlerin tekrar gider olarak indirilmemesi gerektiği ifade edilmiştir.

Örneğin askerlik borçlanması için müracaat eden sigortalıların, ücretlerinden her ay için ödemiş oldukları primleri ücretin safi tutarının tespitinde gider olarak indirildikten sonra, kalan tutardan borçlanmaya ilişkin ödemiş oldukları primlerin indirilmesi gerekmektedir. Zira askerlik hizmeti süresince ödenmeyen primleri hizmet borçlanması suretiyle daha sonraki bir zamanda toptan ödenmesi durumunda, ödeme belgesinin işverene ibraz edildiği aydan başlayarak, takvim yılı sınırlaması olmadan ödenen tutarın tamamının safi ücretin tespitinde gider olarak indirilmesi mümkün olmaktadır.²² Ayrıca 128 No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği gereği, gerçek ücretin tespitinde öncelikle genel indirimlerin daha sonra özel indirimlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu sebeple sigortalının brüt ücretinden önce cari dönem primlerinin düşülmesi sonra kalan indirim sebeplerinin uygulanması gerekecektir.

²¹ 08.03.1973 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²² İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının 24.08.2011 tarihli ve B.07.1.GIB.4.34.16.01-GVK 63-1400 sayılı Özeldes.

Örnek: İşyerinde 5.000 TL brüt ücret ile çalışmakta olan sigortalı (K), 2015 Şubat döneminde müracaat ederek, daha önce 18 ay (540 gün) yapmış olduğu askerlik hizmetini borçlanmak istediğini bildirmiştir. Sigortalı (K), hizmet borçlanması için prime esas günlük kazancın alt sınırını tercih etmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından 6.922,80 TL ödeme yapması gerektiğini öğrenen sigortalı (K) aynı ay içinde borçlanma miktarının tamamını ödemiştir. Bu durumda sigortalı (K)'nın Şubat ayına ilişkin cari dönem sigortalı hissesi (%14 Sigorta Primi ile %1 İşsizlik Sigortası Primi İşçi Payları) prim miktarı (700+50=) 750 TL gelir vergisi matrahından indirim konusu yapıldıktan sonra kalan (5.000 - 750=) 4.250 TL, askerlik borçlanması nedeniyle ay içerisinde ödenen tutarı karşılamamaktadır. Ücret gelirinin kalan tutarının tamamı, askerlik borçlanmasından kaynaklanan prim nedeniyle indirim konusu yapılacağından gelir vergisi söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle aynı zamanda asgari geçim indirimi de hesaplanamayacaktır. Borçlanmadan kalan (6.922,80 - 4.250=) 2.672,80 TL bakiye ise takip eden Mart ayında ücret gelirinden indirim konusu yapılabilecektir.

6- SONUÇ

Gelir Vergisi Kanunu uyarınca gerçek ücretin safi tutarı, işveren tarafından verilen para ve ayınlarla sağlanan yararlar toplamından, Kanun'da gösterilen indirimlerin yapılmasından sonra kalan miktardır. Aynı maddede Kanun'la kurulan emekli sandıklarına ödenen aidat ve primlerin ücretin gayrisafi tutarından indirilebileceği hükme bağlanmıştır. Kanun'da belirtilen aidat ve primler esas olarak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile düzenlenmektedir. Bir işverene hizmet akdi ile bağlı çalışan (4/1-a) sigortalıların ay içerisinde elde ettiği ve kazanç kapsamına giren unsurlar toplanarak birlikte değerlendirilmekte, Kanun'un öngördüğü prim oranları uygulanmak suretiyle sigortalı adına ödenecek prim tutarları tespit edilmektedir.

(4/1-a) sigortalılarının prime esas kazançlarının tespitinde sigortalının ay içinde elde ettiği tüm kazançlar genel anlamıyla sigorta prim matrahına dâhil edilecektir. Ancak ücretin işveren tarafından tahakkuk ettirilmesi yeterli olup süresinde ödenmemesi ücretin prim matrahına dâhil edilmesi zorunluluğunu etkilemeyecektir. Buna karşılık sigortalılara asıl ücretinden başka prim, ikramiye gibi çeşitli isimlerde yapılan ödemelerin brüt toplamı, ödendiği ay itibarıyla prime esas tutulacaktır. Bu noktada sigortalıların prime esas kazançlarının tespiti ve hangi kazanç unsurlarından oluştuğunun tasnifi önem arz etmektedir.

Kanun koyucu çeşitli gerekçelerle sigortalıların verilecek ödeneklerin ve prime esas kazançlarının hesabında alt ve üst kazanç sınırlarını öngörmüştür. Buna göre günlük kazancın alt sınırı, sigortalıların yaşlarına uygun asgari ücretin otuzda biri, üst sınırı ise 16 yaşından büyük sigortalıların günlük kazanç alt sınırının 6,5 katı olarak belirlenmiştir.

Sigortalının prime esas kazançlarının tamamından değil kanun koyucunun öngördüğü sınırlar dâhilinde prime tabi tutulması anlayışı, günlük kazancın belirlenen taban sınırının altında bildirilemeyeceği ve yine bildirimde belirlenen tavan sınırın üzerine çıkılmayacağı şeklinde değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu ise yüksek ücret geliri elde eden hizmet erbabının gelir vergisinden indirim konusu yapabileceği prim matrahını azaltıcı bir etkide bulunmaktadır. Kısacası, prime esas kazancın bir tavanının belirlenmiş olması, belirlenen tavanın üzerinde ücret geliri elde eden hizmet erbabı yönünden gelir vergisi matrahını artırıcı bir etkide bulunmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, tavan sınırın üzerine çıkılması halinde hak edilen ücretler ile ücret dışında kalan diğer ödemelerin durumudur. Hak edilen ücretin üst sınırı aştığı durumlarda,

yalnızca üst sınıra kadar olan kısım dikkate alınarak prim hesaplanırken, hak edilen ücret dışında kalan diğer ödemelerin tavanı aşan kısımları sonraki döneme devretmekte ve bu devrik matrahıniki ay süre ile takip edilmesini gerektirmektedir.

Primlerin, ücretten kesilmek suretiyle ödenen borçlanma aidat ve primlerinin miktarına ve nispetine bakılmaksızın, kesildiği aya ait gelir vergisi matrahının tespitinde gider olarak dikkate alınması, aidat toptan ödenmişse, ödenen tutara ulaşıncaya kadar bu miktarın ücretlerin, vergiye tabi tutarından indirilmesi de dikkati çeken önemli bir husustur.

Nihayet sosyal güvenlik primlerinin hesaplanması ve ücretin safi tutarının tespitinde indirim konusu yapılması, ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde önem arz etmektedir. Bu kapsamda yapılacak hatalı bir işlem, gerek vergisel gerekse sosyal güvenlik anlamında müeyyidelerle karşı karşıya gelinmesine neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

- 111 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, (08.03.1973 tarihli Resmi Gazete).
- 2015 Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Cilt 1- Gelir Vergisi Kanunu, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul.
- 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (16.06.2006 tarih ve 26200 sayılı Resmi Gazete).
- ALPER, Y. (2003). Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar. Ekin Kitabevi, İstanbul.
- ALPER, Y. (2008). 5510 Sayılı Kanun’da 4/1-a Kapsamındaki Sigortalılar Bakımından Prime Esas Kazançlar. Sicil Dergisi, Aralık 2008. http://www.mess.org.tr/media/files/6331_XW1BOX-YI2P12.pdf, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.
- ÇAKMAK, İ. (2004). Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu (Cilt 2). Adalet Yayınevi, Ankara.
- EVCİL, C. , GEÇER, B. (2004). Sosyal Sigorta İşlemleri İşveren Rehberi. Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- EVCİL, C. , JAMALI, T. (2000). Birden Fazla İşveren Tarafından Ödenen ve Yasal Tavanı Aşan Sosyal Güvenlik Primlerinin İadesi. Yaklaşım, Ağustos 2000, <http://uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=1145>, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.
- GÜZEL, A. , OKUR, A.R. , CANIKLIOĞLU, N. (2012). Sosyal Güvenlik Hukuku. Beta Yayınları, Yenilenmiş 14. Baskı, İstanbul.
- İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının 24.08.2011 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.16.01-GVK 63-1400 sayılı Özelgesi.
- İşveren Uygulama Tebliği (01.09.2012 tarih ve 28398 sayılı Resmi Gazete).
- KURT, R. (2002). İş Hukuku ve Sosyal Sigorta Mevzuatında Usul ve Esaslar. ISMMMO Yayını, İstanbul.
- SÖZER, A.N. (2013). Türk Sosyal Sigortalar Hukuku. Beta Yayınları, İstanbul.
- SÖZER, A.N. , SARAÇ, C. (2008). Sosyal Sigorta İlişkisinde Çokluk: Sigortalılık Hallerinin, Tiplerinin ve Sürelerinin Birleşmesi. Sicil Dergisi, Aralık 2008. http://www.mess.org.tr/media/files/6331_XW1BOXYI2P12.pdf, Erişim Tarihi: 30 Ocak 2016.
- TUNCAY, A.C. , EKMEKÇİ Ö. (2012). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. Beta Yayınevi, İstanbul.